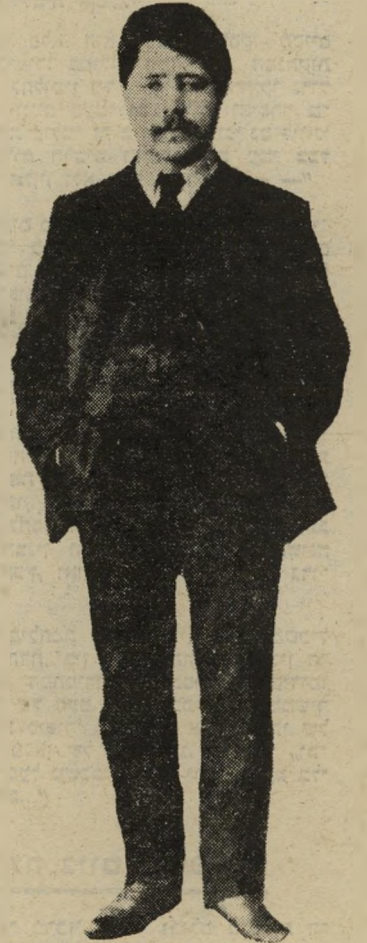

אנושי שבנו כמשך של הרבה דורות ר' תקופות — השיבות זו אני מוציא ומכיר גם בספרי הברית החדשה. גם הכרית החדשה — ספרנו הוא, עצם מעצמנו ר' כשר מבשרנו..."

ברנר לא הפנה את חיצו ועמו כלפי העבר בלבד, אלא בעיקר כלפי חיי הדת היהודית בהווה של ראשית המאה ה-19. בהערכת עצמנו בשלושת הכרכים טען בין השאר: "אנו רואים שאצל היהודים אין רליגיוזיות ואי-רליגיוזיות, כלומר, יחס ואי-יחס לעולמות אחרים. אבל היהודים הכל רליגיוזי מחוסר-יחס. היהודים אינם עם רליגיוזי, כי אם אנשי שים המחזיקים בדת, רבים מתוך צביעות ושלפולת-נפש, כדי שהדת תחזיק אותם..."

במעבר לגבולות, אותו הגדיר בלגר כי שביי מחוות ברבע מערכות, הוא מפליג בנושא ערב יום-הכיפורים אל מעבר לכל מה שתיארה הספרות העברית לפניו. גיר נוריו של ברנר במחזה זה מתריסים כנגד

יוסף חיים ברנר "פיקציה דמקריא אלוהות"

כל קדשי וערכי הדת היהודית. הם עורר כים בק"ק לונדון מישתה של כיפורים. כאשר ר' שניאור-יחאל שואל: "ולא שמעו מר דבר על המישה שלהם ביום-הכיפורים הבא עלינו? איוון מידענות גדולות מודרכות בראש הומיות על אודני תיו — ומר לא ידע כלום שייך לומר. אני טוען כפירוש: אסור ואסור לשתוק על חילול-שמישים-בפרהסיא כיהי גונא. (חטמו מתאים מאד) צריך יהיה להרגם, להשמירם, לאסוף כל היהודים לשבור כל חלונותיהם..."

את מעבר לגבולות חיבר ברנר בלונדון ב-1906, ובמיכתב שאותו שלח לגרשום שופמן הוא מציינ: "דבר נדון ככמות, ואולי גם באיכות, מתרם בלב, והוא, אם אכתבו, יהיה שחור סממאל בעצמו..." את ימי חיבור מעבר לגבולות מתאר אשר "ביליין" פרשימתו י.ח. ברנר בלונדון (התקופה י"ד-1905): "...והנה סיפר לי המרפס נורוניצקי, שברנר השליך מי דררו, כטרם התחיל לכתוב, את כל ה- נמצא בתוכו, הוציא את הספרים והערי"

תונים, הסיר את הראי מעל הקיר, מפני שבו הוא רואה עוד איש אחד המסתובב בחדר ההמפריעו בעבודתו. מאז אין הוא עוזב את החדר ואינו אוכל דבר. אשתו של מר נורוניצקי הכניסה לו פעם חלב והוא שפך את החלב על הארץ לעיניה... החלטתי לעלות אליו בעצמי. דפקתי על הדלת ואין עונה. פתחתיה ולפני נוגה גופו של ברנר כשהוא רץ בחדר הנה והנה. סניו לא נראו מפני שנשא את מעילו העלי יין על ראשו ועטף בו את פניו. הוא הוציא מפיו איזה קולות, בקול נהמת חיה, ור' המסתובב כתנועות משונות. קראתי בשמו והוא לא ענה; ורק כשנתקל בי, רעד, הסיר את המעיל מפניו ורנע עמבני דור ממים איש לפני רעהו. פניו היו חול-גיים מאד ואש זרה, אש של מעבר לי- גבוליו, דלקה בעיניו..."

מעבר לגבולות ניתב באש הנשמה. זו הסיבה שהוא מהווה הומרינג ספרותי גם 50 שנה אחרי רצה מחברו, וזו הסיבה להתקוממות הקהל, למראה זלילת יום-הכיפורים נוסח ברנר, כפי שהועלתה בר-הבימה. משיב ר' חיים יהודה לר' שניאור-יחאל במחזה ואומר: ואנכ, מי ילך ביום-כיפור לבוא במשאומות עם מומרים להכעיס? ותענית תפילה מה יהא עלי-הן?"

המרידה הגלוויה של הסוציאליסטים ו-האנרכיסטים למיניהם בקודשי-ישראל מרתחים את המימסד היהודי של לונדון, מבאים לזעם, המוליד מחשבות על מיל-חמת אחים, או מילחמת תרבויות אלימה, בנוסח דבריו של ר' חיים-יהודה: "כמה הדברים אמורים? בנוגע להשתמש בידי עשיו, חלילה, כמו ששניאור-יחאל זה רוצה, לשבור בני-בריו ופויטרים, הם ישלום, כמו שאמר לי אחת ושתיים..."

ברנר קורא תגר תוקפני מול היהדות הקליריקלית, וכמינהג סופרי ההשכלה הוא משמיע מפי אחד מגיבוריו הצהרה בנוסח זה: "היה חומר לפיפורים; היתה תלאה מחמירה, ומחבואים עומדים בסכנה, ו-לילות חמישה ללא שינה, ויהודים בעלי קפירות יפות ואוכלי עופות, ודין ודברים עם נוכרים מעבירים..." כאן מתפתחת לה מילחמה לחיים ולמוות בין המימסד ה-יהודי לבין המהפכנים הצעירים, ואומר האינטליגנט הראשון: "לכם דרושות עוד ראיות שלא בירפלד כתבה? (קורא כי ניגון של דיסקוסיות), דבר מוכער נפל בידיכם ביום אתמול, כתם של חרפה לי-דורי-דורות; כתם זה של חילול יום-הכיפורים הרבה יותר גרוע הוא מזה ה-כתם, שהיו מדביקים על גבנו כימי ה-כיניים בער שמורת יום-הכיפורים. הוי עליכם, יהודי מורחל-לונדון! אורחים הנ-כם כאן! לא תוכלו לסבול ולדאות, כיצד בני-אדם אוכלים ביום שאתם מפחדים לאכול בו. שמן לככם, וחוס תחוסו עליו לשבור, כמצוות הספרים שלכם, ואתם משתבים תחתיו חלונותיו של בית עם חופשי..."

וממשיך ומסביר האינטליגנט הראשון במחזהו של י"ח ברנר: "הראיתם את האגרוף שלכם הכחוש, היהודים אוכלים, ואנחנו נראה לכם את אור התבונה. נוש-אים אתם: אכנים, רצועות, בערות, אכ-זריות טיפשות, מפתחות, מינהגים תפלים, אמנות מזוכות, חושך-מצרים, ואנחנו נישאים: חירות, דעת, קולטורה, עזרה עצמית, רנשי אחווה. אתם נושאים, ו-אנחנו נושאים; אתם תשא, ואנחנו נשא, אתם ואנחנו — מי את מי? אכנים ורגשי אנוש..."

דומה, כי ברנר מצליח במעבר לגבולות להציג את עימות המרידה של הציונות בקליריקליזם של אלף שנות הרבנות יהודית, ולא דווקא הציונות החלוצית.

כפרות זה לא הכל

עובדה מעניינת למדי היא, שמרבית הספרות הארצישראלית נמנעת או מתח-מקת מלעסוק בתהליך חילון היהדות, או שהמאבק עם הרבנות אינו בנמצא, המסור-רת כמו מעודה לא היתה. והנה גדלו לו בארץ דור בלא שורשים, או שאינם בי-חסורת רחוקה מעוגנים להם דברים שי-הינם בבחינת "עובדה זרה".

אלף השנים, או בין נושאי הדגל הציוני לאותה רבנות, אינם בנמצא בכתבי דור היוצרים הארצישראלי, וזאת מתוך סיבות התובעות מן הסתם את הזיגתו של חוקר תולדות הספרות. על כל פנים גירסה אחת טוענת, כי ההתעלמות מבעיות אלה נובעת מתוך אי-היחוסר היסודי והעקרוני של דור סופרי הפלמ"ח, שטיפח עצמו על נוסחאות הסטאטוס-קוו הפוליטי של דורו בן-גוריון בפוליטיקה הישראלית. סטאטוס-קוו שהם העניקו לו את הממד הספרותי שלו.

כמו בריח הנועל את שרשרת הדורות והמרידה במסורה, מצליח הסופר דן בן-אמוץ, בספרו האחרון זיונים זה לא הכל, שרואה אור לפני שלושה חדשים, להביא לראשונה מזה שנות דור את האמת על בני דורו ויום הכיפורים. ומן הראוי לצטט את דבריו, כימעט מילה במילה, בשל הערך התייעודי-היסטורי של תיאורים אלה. אין ספק כי תיאורים אלה, בדומה לתיאור-רים אחרים בספר זה, מעמידים את בן-אמוץ, על כנתו ועוצמתו, משכמו ומעלה מעל לבני דורו, שיצירתם בנושאים אלה ובנושאים אחרים ככזו מקורה.

דן בן-אמוץ מביא פרק אותנטי, שהיה לשם דבר בשנות החמישים בארץ, הפרק על מסיבות יום-הכיפורים של ק"ק ירו-שלים. כותב בן-אמוץ: "בשנה הראשונה שלנו בירושלים, כאשר הומינו אתי ואת הגוייה שלי (כפי שקראו לאלן) לי-פעודת-יום-הכיפורים, ראיתי בהזמנה זו הצהרה גלוויה וברורה שאני אחד מה-חברים. מעטים מאד מהקולים החדשים לי-ירושלים! ולא אזכיר שמות — זכו לכבוד הזה אם כי לא חדלו להתחנף לי-עמודי התווך של החבורה הזאת, לנאקס, יודל, אכבי, מן ירדו ואפרתי. היים חפר וכתב שורות אלה, שנמנו עם הקולים החדשים, היו זמן רב מועמדים לפני שי-התקבלו למסדר אכירי ירושלים ובמשך שנה לפחות מקומם היה בין אנשי השורה השניה בין יורם משמור, מגן ברושי, אליהו חסין, מקלר הממציא, ואכיק בילו, נסו העצוב וירודותיהם יכרים, נחומה, תיבה, חולדה, יעל המתאכרת וישו הסכי-סכנית שקראו לה אכרתי, כרים מאצא (משום שהיתה מסכסכת בין הגיבורים)... בשנה השניה או השלישית שלי בירושלים התי-

דן בן-אמוץ "אלוקינו ציונו לאכול ביום הכיפורים"

לט לערוך את פעודת-יום-הכיפורים-המסור-רתת ככיתו החדש של חיים חפר באבני-טור... תארו לעצמכם את התמונה: ליל כיפור בירושלים. בתי-הכנסת מלאים ו-גרודים מתפללים. הבתים עומדים מוגפים וחשוכים. הרחובות ריקים מאדם. אין נפש חיה בחוץ. עיר רפאים. ורק בבית-קטן העומד לו מבודד בראשה של גבעה, בחדר צח סביב שולחן מכוסה מפה לבנה ומואר בנרות מהבהכים המטפטפים חלב על פמטי הנחושת המבריקים, סביב שולחן שכולו זוהר של חג יושבת לה חבורה של צדיקים ושרה בעינים עצומות ובהת-

אנתולוגיה ישראלית

כפרות

מאת יהודה עמיחי

וביום כפור בנעלי התעמלות רצת.

ובקדוש, קדוש, קדוש, קפצת גבה

ובקפופת שמחת תורה סובבת

שבע פעמים ושבע

והנפת בלי נשימה.

כמו מרים-משקולות הדפסת אל על

את ספר התורה בהנקה.

בשתי זרועות ורועות

שקראו כלם את הכתיב ואת כת ידך.

בכורעים ומשתהיים נפלת ארצה

כמו לזנק של קפיצה גדולה אל כל חייך.

וביום כפור רצת למלחמת-אגרוף

עוד עצמך: אשמו. בגדו.

באגרופים קשים וכלי כפפות.

משקל-טצה עצבני עז משקל כבוד ועצוב

ונכע. התפללות ולג מניית הפה

קקלות אדם ודקיק. בשלית מחולף

את נעת אפקי בן הסבובים.

מתוך: מסעות בנימין האחרון מטודילה

עלות הנפש... ובראש שולחן הצדיקים, והרציבים והנקיים, הלבושים בגדים נאים וכותנות צחות כשגל, וכנות זוגם התמיר-מות והטהורות, המסורקות למשעי והל-כושות שמלות הג וענייהן הכותב מושפלות מענווה — בראש שולחן מלא דשן ועמוס מתננות הארץ, בשריה ויקביות, על הכיסא הרם יושב ר' עמי פלוצקי, כיפה סרוגה לראשו, כוס יין בידו והנה הוא פותח את הגהרה, את הגדת-יום-כיפור, ובקול צלול ומתננן הוא אומר, ברוך אתה אדוני אלוי קינו מלך העולם אשר קידשנו במצוותיו וציוונו לאכול ביום הכיפורים. וכולם יושבים רגע בראש מורכב, בפית ידיהם שלובות בתפילה ועינים עצומות ככוונה רבה עד שבטלה-הבית (חיים חפר) מכרו חניגית, בתי-א-בון! וכולם זוקפים את ראשם, מחרים אחריו בקול אחד, חוק ו-טחון! ובכת אחת מסתערים על מגשי הכשרים, האורז, הירקות והסלטים ובק-בוקי היין והמהומה נפתחת..."

ולא מזונות טרפים של מה בכך נוללו באותה סעודת כיפורים מפוארת של ירו-שלים, או כפי שמנסה זאת בן-אמוץ כי-שרונו: "אני לא אתאר את בשר ה-דורכן שהיה שרוי ביון, עלי דפנה ועלי הדם כמשך כל הלילה לפני שהכנסנו אותו לתנור. לא אנסה לתאר את טעמו של החוגלות הצלוייות... ואת טעם צלעות חזיר הכר שניצלו על אש הבמות-שום, פלפל ורזומרוין... כל מה שזכור לי (או מה שאני מוכן לזכור) מאותה הגרה הם שברי מישפטים וקטעים כגון: כל דכפון ייתי ויאכל ביום הכיפורים; השתא הכא — לשנה הבאה בארה"ב דאמריקה; ששכל הלילות אנו אוכלים חמום ושאר ירקות — הלילה הזה חוגלות, דורכני ושאר פני גוליו; בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו אכל ביום-הכיפורים..."

קטעים ניבחרים אלה, מתוך סיפורי של דן בן-אמוץ, מעמידים נאמנה כי מלחמת התרבויות שהביאה להקמת הציונות ו-ליסוד מדינת-ישראל טרם הביאו לתוצאות מספקות, וכי מיכלול בעיות היסוד, ש-הביאו את הציונים לחרוג מהיהדות ה-ממתינה לביאת-המשיח, טרם נפתרו. כי ארץ אכולת צער ויגון זו עוד נכונת קר-בות תרבות רבים, קרבות שיעודים הוא להביא לכדי הכרעה סופית את המאבק על פניה של היהדות ועל פרצופם של היהודים כבני-חורין בארצם, מאבק ש-בשנים האחרונות כשלה בו הספרות ה-עברית.